

„სიბრძნე სიცრუისას“ სტილისათვის

„სიბრძნე სიცრუისას“ სტილის შესასწავლად აუცილებელია კრებულის შემადგენელი მასალის დიფერენცირებული ანალიზი, რაც ნათელყოფს თხზულებაში ორი სტილური ფენის არსებობას: ერთი მხრით, ე. წ. „ჩარჩოს“ და, მეორე მხრით, საკუთრივ იგავ-არაკების ფენას: „ჩარჩოს“ ენასა და სტილზე დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ იგი სტილიზებულია. სულხან-საბა ორბელიანი საკმაოდ ჭარბად იყენებს ძველი ქართულის მორფოლოგიურ ინვენტარს, რამდენადმე მანერულია თხზულების ამ ნაწილის სინტაქსიც. ავტორი შიისწარაფვის მაღალფარდოვნებისაკენ, ეძიებს მეტყველების სინტაქსური ორგანიზაციის სპეციფიკურ ფორმებს, მიმართავს სტილიზებას პერსონაჟთა (ფინეზ მეფე, სედრაქი, რუქა, ჯუმბერი, ლეონი) ენობრივი ნიშნით დასასიათებისას¹.

სრულიად განსხვავებული სურათია იგავ-არაკების უმრავლესობაში. სისხარტე და ლაკონიურობა, რაც ოდითგანვე მოსდგამს ამ ჟანრის ნაწარმოებებს, მაქსიმალურად იჩენს თავს სულხან-საბა ორბელიანის იგავ-არაკთა კრებულშიც.

ცნობილია, რომ არსებობს თხრობის ორი სახე: მონოლოგი და დიალოგი. ბუნებრივია, იგავ-არაკებსა თუ ამბებში, რომლებიც კრებულს შეადგენენ, თხრობის ორივე სახე თანაარსებობს. მათ ცალ-ცალკე განვიხილავთ.

1. მონოლოგი. საანალიზო მასალის ერთ ნაწილში თავად ავტორია მთხრობელი, მეორე ნაწილი კი იგავ-არაკის პერსონაჟის მონოლოგს წარმოადგენს და პირველ პირში მიმდინარეობს. ორსავე შემთხვევაში თხრობა ბუნებრივი და დინამიკურია, სტილი — გამჭვირვალე. მოგვყავს რამდენიმე ნიმუში:

¹ მ. კობალაძე, სულხან-საბა ორბელიანის „სიბრძნე სიცრუისას“ სტილის შესწავლისათვის, თსუ შრომები, ენათმეცნიერება, № 174, 1974, გვ. 75—85.

კეისრის სპასეტი

მე სპასეტი კეისრისა ვიყავ. ლაშქარს გამგზავნა მეფემან. შევიბენით. ჩემს ჯარს დამარცხებოდა. მე მარტო გამოვიკეცე მოველ. მეფემან განრისხებულმან სასიკვდილოდ მიმცა. რბენაში ცხენი დამიფარდა. უცხენო, მაშქრალი შინ მიველ. ცოლა დუბჭირი, უბედი და აფენა მყვა. მან ბუკრი მიგინა. აღარც მუნ დავდეგ. აქ მოველ და აწ თუ უნადგლო ვიყო, შენ გასინჯე! (37)².

ბულდანილი დიდებული

მე ვიყავ დიდებული ბულდანილი. ცხრა ძე მყვანდა და დიდებისა ჩემისა რიცხვი არ ეგებოდა. ერთი ციხე მედგა შეუვალი. ღვთის გარდა არას კაცს არ ვებუებოდი. ვისგან შეგონებოდა შეძგრა ჩემი? რვანი ჩემნი ძენი მორჩილნი იყვნეს. ერთი დიდი ურჩი და ავი იყო. შემომიდგა სწულუება. ცოლი, ასული და რვანი ძენი მორჩილნი დამიხოცნა და იგი ურჩი და წყვეული ძე დამრჩა. შვილი იყო. არ მოიკვლოდა ჩემგან. სალარო ჩემი მისცა სხვათა, მიამხრო და გამომამო. მუნ ვეღარ დავდეგ. მოველ აქა. აწ თუ უნადგლო ვიყო, შენ გასინჯე! (40).

თავტაფიანნი

მე ნადირობისა არა ვიცი რა და ეს ვიცი: მე სომხითის მეფის აქიმი ვიყავ. მასთან ვჯე. ერთი შეკვლიე კაცი მოიყვანეს. მეფემ მისის თავის წარკვეთა ბრძანა. მე მცირედი დავაყოვნე, მუნვე წამალი შევაგებე. რა თავი მოჰკვეთეს მას კაცს, იგი წამალი ყრის ჩაფახსი და ტაფა ყელზე დავაქარ. აღარ მოკვდა კაცი იგი და თავის ნაცვლად ტაფა ება. სიკვდილს უკან სამი-ოთხი შეილი ეყოლა და თავი არც ერთს არ ება და წერილი ტაფები ებნეს თავთა ნაცვლად (97).

ლაკონიურობის პრინციპი არც ავტორისეული თხრობისას ირღვევა:

ყარყატის თავგადასავალი

ერთს ადგილსა მრავალი თეთრი ყარყატი ბუდობდა. ერთმან კაცმან ერთს ყარყატის კვერცხები დაიპარა და ბატის კვერცხები ბუდესსა ჩაუწყყო. გამოჩინა მან ყარყატმან და დაზარდა. თვისი ბარტყი ეგონა. რა დაიზარდა, მამალი ყარყატი მოვიდა, ნახა, მისი მსგავსი არ იყო. შეჰყარა მის თემის ყარყატნი და უფელავსა უჩვენა. დაიჭირეს ეს უბრალო დედალი ყარყატი, მოკლეს და ტყინი ამოსწოვეს (78).

ძაღვები და მგელი

ერთი მძორი იდგა ადგილსა ერთსა და შეიდი-რვა ძაღლნი ეხვივნენ. სჭამდენ მძორსა და იღრინებოდენ და შუღლობდენ და კბენდენ ერთმანერთსა. ნახეს მგელი მომავალი. მათი შუღლი, ღრენა და კბენა გაუშვეს და ყოველთა ერთად შეუტრეეს

² სულხა-საბა ორბელიანი, თხზულებანი, ოთხ ტომად, ტ. I, თბილისი, 1959. ფრჩხილებში მითითებულია სთანადო გვერდები.

და მგელი გააძეს. მოიქცნენ და მასვე მძორზე შედღო დაიწყეს. რამდენჯერ მცეს ნახევდენ, მას ერთობიარ გაუხდიან და მერმე აგრევე შეუღობდიან (145).

გლახაი და ფლური

ერთი კაცი ღია გლახაი იყო. დღე ყოველ ღმერთს გამდიდრებას ევეღრებოდა. გამობხდა ხანი და მას კაცს მუცლის ტყვილი და ყვანა დეიმართა. რა კარში გავიდის, ტყვილი დაუწყის. აზომ შეწუხდა, მიწას გლეჯა დაუწყეო. რა მიწა მოგლიჯა, ერთი ქილა ფლური პპოეა. მან კაცმან ღმერთს მადლი მისცა და თქვა: დიდად მოწყალე ბრძანდები, მაგრამ ვირემ კაცს სისხლს არ დაანთხევიენებ, არას მისცემო (111).

როგორც დავინახეთ, მოხმობილი მასალა სინტაქსური კონსტრუქციების მთელ სპექტრს გვიჩვენებს. აქ არის მარტივი წინადადებები — გავრცობილიცა და გაუვრცობელიც, სრულიცა და უსრულიც, შეტყმული წინადადებები — უკავშირთცა და კავშირიანიც, აგრეთვე რთული კონსტრუქციები — თანწყობილიცა და ქვეწყობილიც, როგორც კავშირიანი, ისე უკავშირო შეერთებით. მაგრამ ეს გარემოება ხელს არ უშლის თხრობის სისხარტესა და სისადავეს, უწინარეს ყოვლისა, იმის გამო, რომ ყოველი წინადადება წვერთა მინიმალურ რაოდენობას შეიცავს. ამის გამო თხრობის ტემპი სწრაფია და ბუნებრივი, რაც „ჩარჩოს“ მანერულობის ფონზე მოულოდნელი და, ამასთან, ეფექტურია. აღსანიშნავია, რომ დინამიკურობას ხელს არ უშლის თხრობის რთული კონსტრუქციებით წარმართვაც. მაგალითად:

სადაფი და კირჩხიბი

ზღვასა შინა რა სადაფი ვალს, პირამქული არის. თდეს კირჩხიბს ნახავს, პირს შეიკრავს კირჩხიბ ირა ახლოს შივა, პირთან ღერხს შიადგამს. რა პირს ცოტასაც არის გააღებს, ღერხს შეუყოფს. ნელ-ნელა შივა შიგ. რაც სიციცხლე ძეგს, შესკამს (47).

2. დიალოგი. როგორც აღინიშნა, სულხან-საბას არაკების ერთი ნაწილი დიალოგს წარმოადგენს. მათ მიეკუთვნება: „ბერი და ყრმა“ (20), „უგუნური მცურავი“ (14), „მეფე და ავსიტყვა კაცი“ (32), „მეფე და მისი სამი ძე“ (51), „მუშა კაცი და ბედი“ (133), „უტკბესი და უმწარესი“ (21), „სამნი ამხანაგნი“ (59)...

დიალოგი მწერლისაგან დიდ დახელოვნებას მოითხოვს. თუ დიალოგის შემადგენელი რეპლიკები მოკლებულია ბუნებრიობას, დუნეა და ძალდატანების მომენტს შეიცავს, დიალოგი კარგავს შემოქმედების ძალას და საუბრისადმი ინტერესს ნელდება. მით უმეტეს, ეს ეხება იგავ-არაკს, სადაც თხრობის ტემპი ყანრის სპეციფი-

კის გამო სწრაფი უნდა იყოს. სულხან-საბა ორბელიანი ამ შემთხვევაშიც დიდ ოსტატობას ავლენს. იგავ-არაკების პერსონაჟები მუდამ სხარტად და სწრაფი ტემპით საუბრობენ. ტემპს ვერ აფერხებს კითხვა-მიგების ფორმულებიც, რომლებიც დამახასიათებელია საბასეული დიალოგისათვის. დიალოგის შემადგენელი ფრაზები თურეპლიკები უმეტესწილად დაწურულია. ზედმეტ სიტყვას, — სიტყვას, რომლის ამოგდებასაც მოვისურვებთ (ცხადია, აზრის დაურღვევლად). ვერც კი ვიპოვიო. ამ მხრივ ტიპურია იგავი „ობოლი და მისი დედა“:

იყო ერთი ობოლი მარტილი. რა მოიზარდა, დედას ჰკითხა:

— დედავ, ყოველს კაცს მამა უყის. მე რად არა მყავს?

დედამ უთხრა:

— შეილო, შენცა გყვანდა, მაგრა წყალმან დაარჩო.

შეილმან უთხრა:

— მას წყალზე ხიდი არ იდგა, მას ზედ გასულყო?

დედამ უთხრა:

— იდგა, მაგრა შორს იყო.

შეილმან უთხრა:

— ასრე შორს იყო, რომ აქამდის ველო, ვერ მოუვარდა?

დედას გაეცინა და ეგრე უთხრა:

— თუ მაგდენი გაუსინჯა, არც კი დაირჩობოდა. (81).

საბას დიალოგი გარეგნულ ეფექტებს მოკლებულია. ენობრივი საშუალებები ერთი მიზნისთვის არის მობილიზებული: მიღწეულ იქნეს საუბრისათვის დამახასიათებელი ძალდაუტანებლობა და ბუნებრიობა. საბა რომ ამ მიზანს ბრწყინვალედ აღწევს, ჩანს ქვემოთ მოყვანილი ტექსტიდან, რომელიც წარმოადგენს ნაწყვეტს იგავიდან „მეფე და ავისიტყვა კაცი“:

...მოვიდა და მეფის წინ მიწას აკოცა.

ვაზირმან ჰკითხა: კაცთაშეყინარო, მეფის ვოშია რასა იქმსო?

მან უთხრა: მოკვდაო.

ვაზირმან ჰკითხა: რა სჭირდაო?

მან უთხრა: მეფის თეთრი აქლეში მოკვდა, მისი მძორი ჰამა და მით მოკვდაო. აქლეში რამ მოკლაო?

მან უთხრა: მეფის დედა ამ სოფლით გარდაიკვალა და იგი ავკიდეთ საფლავამდის და მან მოკლაო.

მეფეს გულთა ცეცხლი მოედგა და ჰკითხა: იგი რამ მოკლაო, რა დაესენაო?

მან მოახსენა ტირილით: პირმზე დედოფალმან საწუთრო დასცალაო და მისმა ძალღელმან მოკლაო.

მოვიდა წაირილიყო ჰკითხა: მას რა დაესენაო?

მან მოახსენა: თქვენი ძენი და ასულნი ყვავილმან გაწყვიტა და სიმწარეს ვეღარ გაუძლო.

მეფემ ჰკითხა თავში ცემით: მამ, შენობა აღარა დარჩებოდა რაო?

მოახსენა: მე რა იქ ვიყავ, თქვენს სასახლეში ბზესა ჰყრიდნენ და აწ აღარა ვიციო (32).

სხვათა შორის, დიალოგი უფრო ბუნებრივი და დინამიკურიც კია, თუ რეპლიკები სხვათა სიტყვის -ო ნაწილაკს შეიცავს. იხ. ნაწყვეტი იგავიდან „მოძღვარი მელი“:

ჰკითხა მელმან ოფოფსა: სამეფო თომარ-ჭილა ვინ მოგვცაო?

ოფოფმან უთხრა: სოლომონ ბრძენმან თავისი ხელით დამხურაო.

მელმან უთხრა: მოწამე ვინა გყავაო?

ოფოფმან უთხრა: ერთი მსუქანი ბატი და ერთი მსუქანი იხვიო (26).

როგორც ვხედავთ, საბასეული დიალოგის სისხარტე და, თუ შეიძლება ითქვას, მოქნილობა ფაქტია. სილაღეს, რომლითაც თხრობის ეს სახე მკითხველს სიბლავს, ხელს არ უშლის მწერლის მიდრეკილება ენის არქაიზაციისაკენ, რასაც თავისი ახსნა აქვს³. მხედველობაში გვაქვს საბას ეპოქისათვის ალბათ უკვე არქაული გრამატიკული ინვენტარი (-მან დაბოლოება მოთხრობითში, -ის დაბოლოება დინამიკური ვნებითის აწმყოს მწკრივის მესამე პირში, ნართანიაანი მრავლობითი, წრფელობითი ბრუნვა შედგენილი შემასმენლის სახელადი ნაწილისა...). ამ მხრივ ტიპურია იგავ-არაკი „მეფე და მისი სამი ძე“:

ერთი მეფე იყო დიდებული და სამი ძე ესეა.

თქვა მეფემან:

— გამოვსტადო შეილნი ჩემნი, რომელსა აქვს სამეფო ქვაო?

ჰკითხა სამთავე: რა უფრო კვალუცია, რა უფრო მსუქანია და რა უფრო მალიაო?

უხუცესმან ძემან მოახსენა:

— ცოლი ჩემი კვალუც არს, ცხენი ჩემი მსუქან და ქორი ჩემი მალ.

მათი მკობი არსად იპოვების.

მამამან უთხრა: შედობამან ვერ გიხილოს შენაო!

სამუღლამან თქვა ფერობა მამისა და მოახსენა: დედოფლის ულაზავესი, მეფის ცხენის უმსუქნესი და მეფის შევარდნის უმაღესი არა იქნებასო.

მასცა უბრძანა მეფემან: სამეფო წილი არა გხედესო!

ჰკითხა უმცროსსა და თქვა: გაზაფხულის უკვალუცესი, შემოდგომისაგან უფრო

³ ივ. გიგინეიშვილი, სულხან-საბა ორბელიანის ენისათვის, სულხან-საბა ორბელიანი, საიუბილეო კრებული, თსუ გამომცემლობა, 1959, გვ. 38.

ქმსუქნესი და თვალთვან ჟფრო უმაღესი არა რა იქმნების პირსა ყოვლისა ქვეყანისასაო.

მოეწონა მამასა და სამეფოდ იგი შეინახა (51).

დილოგი, სადაც საუბარი კითხვა-მიკვების ფორმულების თანხლებით მიმდინარეობს, სწრაფი და დინამიკურია. ცხადია, კიდევ უფრო სწრაფი და დინამიკური უნდა იყოს იგი კითხვა-მიკვების ფორმულების გარეშე. იხ., მაგალითად, ნაწყვეტი იგავ-არაკიდან „დარბანდელნი მთიბანნი“:

...ცელს ტარს ჩააბრჯენდინ:

— აქამომდე ჩემიო!

— არა, ჩემია, სამანი ესე არისო! (73).

მაგრამ ამგვარი დილოგი სულხან-საბა ორბელიანის იგავ-არაკებში იშვიათობას წარმოადგენს.

3. მწერალი უფრო სშირად შერეულ თხრობას მიმართავს. კერძოდ, საუბარში რთავს დილოგს და იგავ-არაკის პერსონაჟებს ალაპარაკებს. თხრობის ეს სახე, ჩვენი აზრით, ყველაზე უკეთ ესადაგება იგავ-არაკის ბუნებას და ორგანულიც არის საბას სტილისათვის. იხ. ტიპური არაკები:

დათვი და მონადირენი

ორნი ამხანაგნი ნადირობდენ. ზევი იყო და ხეცს გაღმა-გამოღმა რომინებდენ. ერთს ამხანაგს დათვი შემოეპილა. ქვეშ ჩაიდვა. მეორე ამხანაგმან უყვილა: გაუშვი ეგ დათვი და წამოდი, სხვა საქმე გვიძრ. მან დაუძახა: დათვი არ მიშვეებს, თეარა მე წელანვე გაუშვებდიო (81).

მეხილე და მწუემსი

ზაღდადის ქალაქსა წესი იყო. რა მეხილესთან კაცი მივიდის და ორი დეული მისცის, რაც ენების, ეგოდენი ხურმა შესკამის. ერთი გარემყლდი მწუემსი მივიდა, განწყებულნი მისცა, დაჯდა და ნახევარ მარჩილისა ხურმა შესკამა. მეხილემ უთხრა: ძმაო, ბერს ნუ სკამ, გულს დაგწუავსო. მწუემსმან უთხრა: შენ ნუ იურვი. ვისცა გული დაეწვის, მე ვიციო! (47).

სოფლის მაშენებელნი

ერთი ძაღლი და ერთი მამალი დაძმობილდენ: სოფელი ავაშენოთო!

ძაღლმა უთხრა: როგორ ავაშენოთო?

მამალმან უთხრა: შენ იყეფე, მე ვიყიფლებ და აშენდებო.

წაიფდენ ტყეში. ძაღლმან ყეფა დაიწყო და დაეძინა. მამალი ხეზე შეჯდა, ყივილი დაიწყო. მელს ხმა ესმა, მოვიდა, მამალს ჰკითხა: მანდ რახა იქმო?

მამალმან უთხრა: სოფელს ვაშენებთო.

მელმან უთხრა: ჩამოდი, სახლის ალაგი მომიზომეო!

მამალმან უთხრა: მამასახლისო მანდა წევს, გააღვიძე, ეგ მოგიზომისო!

მელი მამლის ნდომითა სცდა და ევლარა გაიგო რა, ძაღლთან მივიდა, მამასახლისობით უხმო: ადე, სახლის ალაგი მინდაო.

წამოდგა ძაღლი, მელს გამოუდგა, დაჩეჩქა და კული მოსწყვიტა. დაკოდილი წავიდა. გაგლეჯილი, ნათრევი გორაზე წამოდგა და დაუძახა: მე ხომ ჩემი ჭკუისა დამემართათ და, თუ თქვენ მაგ საქმით სოფელი ააშენათ, თქვენც შეიტყობთო! (28).

4. „სიბრძნე სიცრუისას“ გადაკითხვა საკმარისია იმაში დასა-რწმუნებლად, რომ სულხან-საბა ორბელიანი ჩინებული მთხრობელია. ეს უნარი კი ყველა დროში იყო და ახლაც არის მწერლის ოსტატობისა და ნიჭიერების ერთ-ერთი საზომი. მკითხველის ცხოველ ინტერესს იწვევს თხზულების პერსონაჟთა პაექრობა და ის დასკვნები თუ შეგონებები, რომელთაც ისინი გვთავაზობენ, მაგრამ არანაკლებ მიმზიდველია თხზულების ვირტუოზული ფორმა. თქმული უხედა ბოგორც „ჩარჩოს“, ისე კრებულის ძირითად ნაწილს, იგავ-არაკებებსა და სხვა მასალას, რომლებიც ერთი ამოსუნთქვით იკითხება. მათი ხიბლი, მარადიულ პრობლემურობასთან ერთად, უზადო ფორმითაც არის შეპირთბებული და კიდევ თხრობის ბუნებრივი მანერითა და დინამიკურობით, რომლის ერთ-ერთი პირობა ზმნური ფორმების სიმრავლე და მრავალფეროვნებაა. ეს თავისებურება „ჩარჩოსთვისაც“ არის დამახასიათებელი. მაგალითისათვის დავასახელებთ ლეონის მსჯელობას მეფის მოვალეობის შესახებ უფლისა და საზოგადოების სხვადასხვა ფენის წინაშე (41). აქ მწერალი არა მარტო უხვად იყენებს ზმნებს, არამედ ვირტუოზულად არჩევს სინონიმურ, შინაარსით ახლოს მდგომ ფორმებს. დასახელებულ პასაჟში ავტორი ერთხელაც არ იმეორებს ზმნას, ყოველ ფრაზაში ახალ ზმნას გვთავაზობს, რაც მკითხველზე შემოქმედების თვალსაზრისით ძალზე მნიშვნელოვანია. ეს ზმნებია: უყვარან, დაიმადლებს, ინატრიან, იქნებენ, ნდომობენ, იღვწიან, ითხოვენ, ინდომებენ, ინებებენ, ინატრებენ, ივედრებიან, იხვეწებიან.

ამრიგად, თხრობის დინამიკურობის ერთ-ერთი პირობაა ზმნური ფორმების სიმრავლე. საბას წინადადება მინიმალურად არის დატვირთული წევრებით. აქცენტი გადატანილია მოქმედებაზე, რომელიც თვალის დახამხამებაში იცვლება სწორედ ზმნური ფორმების მეშვეობით.

ა) ჩენი დაკვირვებით, სულხან-საბა ორბელიანი განსაკუთრებულ მიდრეკილებას ავლენს მარტივი, ერთგვარშემასმენლიანი შერ-

წყმული და რთული თანწყობილი წინადადებებისადმი. იგი უმთავრესად სწორედ ასეთი წინადადებებით მოგვეთხრობს. ზმნური ფორმების სიმრავლითა და მრავალფეროვნებით სწორედ ეს კონსტრუქციები გამოირჩევა. ამაზე შემოთ საილუსტრაციოდ მოხმობილი იგავ-არაკებიც შეტყვევებს. ამის დასტურია ეს მაგალითებიც:

უკავშირო შეერთება

შოვადეგ ერთსა სახლსა. მარტო დიცი იყო. კარი არ გამოიღო, სახლად არ შემიყვანა. ღამე მესწრა. ღონე არა მქონდა, კარზედ მივეყრდენ (100); ქული თავს დაირქვა. სასანთლე უბეს ჩაიღვა, მამია ჩაიკვა, დერხი მიწას ჰკრა (100); აყვანეს მაგისტროსი, შეიყვანეს, დააწინეს, მერნაღნი დაყენეს ვერა უწამლეს რა (121); წამოველ მუნითაღა. დამზღა ზღვა. ჩაჯე ნავად. ამიღვა ქარი. ხომალდი დავემსხვრა. ყოველნი მონაგებითურთ დაინაქნენ. მე ერთ ფიცარს შევრჩი. შეიდი დღე და ღამე მატარა (93); მან კანმან არ დაჯერა. წაიყვანა, მოთხარეს, ნახეს, სადღე-ში არ იყო (90); დოცმან ცეცხლიდამ დუნთუშის პურები ანთილო, კაღობანში ჩადგა. ცოტა ხანი ვამოვიდა. მის სოფლის მამასახლისი მოვიდა, დოქით ღვინო და ერთი ნაზხალი ბატი მოიტანა. ღვინო და ბატი სარკმელში შეღვა. დასხდეს, მცირე იალურსეს. კარზე ერთი ცხენოსანი კაცი მოადგა (100).

შოგჯერ კონსტრუქცია ფაქტობრივად მხოლოდ ზმნებით არის შედგენილი. იხ. ნიმუშები:

აბანეს, შემოსეს, გამოასვენეს (10); მიველ, გნახე, თავზარი დამეცა (39); გაემთელე. მორჩა, გასუქდა, გაყეთდა (92); კარგა დამხედენ. გამათბეს, მალხინეს, გამანებოერეს (94); გააწრო, დასვა (104); გაბრუნდა, წავიდა (105); დამოყვრდენ, დიდად გაიწყვენენ (112).

და კავშირიანი შეერთება

არ დაეუჯერე, შევჯე, წაველ, ვირი აბანოს კარზე დავაბი და მე შინ შეველ (98); იამა სნეულსა, მოხმომ და მაჯა აჩვენა, უწამლა და მორჩა (88); ამოძვრნენ ამდენი კაცი გოგრიდამ, ჩავსიენენ ქალაქს, ვირიც და სადქველიც წაართვეს და მომტანეს (98); ვეფხი ნადირობად იყო. მოვიდა ნახა, დიდად ეუცხოვა და დიდად შეშინდა (61); მერმე სიდედრი შინ წავიდა და სიძე აწვია. წაიყვანა. იგი დიცი უცხენოდ მივიდოდა. მათი სანუზღუ გოდორი ზურგზე ეკიდა. სიძე ცხენს მოაჭენებდა და ვერ მიეწა (104); სიდედრმან მოიხვდა, სიძე დავარდნილი ნახა, დადგა, აიყვანა, ცხენით გოდორში ჩაისვა, აიკიდა და წაგვასხა (104).

ბ) თხრობის დინამიკურობას ვერ ანელებს თვით ქვეწყობაც კი. ეს, უწინარეს ყოვლისა, ითქმის რა კავშირიანი დაქვემდებარების შესახებ. ამ შემთხვევაში მთავარიცა და დამოკიდებულიც, რომელიც დროის გარემოებითია, მინიმალურად არის დატვირთული წევრებით. აქცენტი აქაც ზმნურ ფორმებზე კეთდება. მაგალითად:

რა თხას ველზე დანა დაიბრეს, დიდი დაიბლავდა (89); რა დალაშდა, შვილი (146); რა გაიღება, შევა (107); რა შეწუხდა, ხელი ხრმალს მიჰყა (55); რა შინ შევიდა, აიყარა და გარდაიხვეწა (58); რა დაითრო, თქვა ბრამან (55); რა დალაშდა, ერთი ცალივალის კაცი მოვიდა (105); რა დალაშდა, ქალი ზეწარში გახვეული შემოვიდა (108); რა რივრავი შეიქმნა, ქალი ავრეე წავიდა (108); კუ რა წყალში შეცურდა, მორთულმან ზურგზე კბენა დაეწყო (68); რა ყალს მისი წიგნი მოუვიდა, და იწყინა (150).

თქმული ვრცელდება სხვა ტიპის ქვეწყობაზედაც. ვინაიდან ამ შემთხვევაშიც ყურადღება მოქმედებაზე მახვილდება. მაგალითად:

თუცა ჰამოს, მოკვდეს და თეისუფალ ვიქმნათ (91); რადგან მეყმეც, კარგად დაგარჩენ (62); თუცა მაქებარი მოვიდეს, სხვა სიტყვა უთხრან (63); თუ ზაფხული იყო, დიდი ანული მოიხენისო (64); ეგოდენი ჰკარ, რომ შიამყდარო (132); ვინცა მსთან მივიდის, ხალი მართვის (142); მე თუ მიბრძანო, გმსახურო (143).

გ) ყურადღებას იპყრობს ერთი გარემოებაც: იგავ-არაკებში საკმაოდ ხშირია რთული ქვეწყობილი წინადადებები. ამის უარყოფა შეუძლებელია. მაგრამ, ჯერ ერთი, საკმაოდ ხშირია უკავშირო შეერთება⁴. თანაც ბევრია ისეთი რთული ქვეწყობილი წინადადება, სადაც ან კორელატი აკლია, ან წვერ-კავშირი თუ საკუთრივ კავშირი. ცხადია, ეს გარემოება ზეგავლენას ახდენს იგავ-არაკების სინტაქსურ ქსოვილზე, აძლიერებს თხრობის სიმართივის შთაბეჭდილებას და ტექსტს სასაუბრო მეტყველებასთან აახლოებს. იხ. ნიმუშები:

კორელატიანი, მაგრამ უკავშირო ქვეწყობა

მელი და მისი მოწამე ისე გახადეს, შარშანდელიც დაიფიცეს (132); ჩემი ვირი ასე ჰკვიანი იყო, კაცი არ უნდოდაო (137); ასრე სჭულდა ქობა კაცი, მის სახსენებლს ვერაფერ ახსენებდა (141); ეგოდენი ჰკრეს, შეზნდა (141); ეგოდენი სცა კულითა, მკვლარსა დაამგავსა (43); აზომ შეწუხდა, მიწას გლეჯა დაეწყო (111); ერთი მარჩილიც ვებოძა, იმასაც დავიმადლებდი (115); ეგზომი განძი აჩვენა, მეფეს არა ჰქონდა იმდენი (114); მას ღამეს ასტთი თოვლი მოვიდა. მოა შეიკრა (117); სამი დღე ესეთი ღლიანი აჩვენეს, უკეთესი არ ეგებოდა (35); მანამდის არბენინა, საღვთოს მიიყვანა (27).

კავშირიანი, მაგრამ უკორელატი ქვეწყობა

ვირემდის მელი ბიძას მოიყვანდა, თხა წავიდა... (132); ვირემდის შენთვისაც შინდის ქოსს არ მოსჭრიან, შენს მანკიერს ენას ვერაფერ დაადღებებს

⁴ დ. გეგუაძე, სულხან-საბა ორბელიანის „სიბრძნე სიცრუისას“ და „ვერობაში მოგზაურობის“ ზოგიერთი სტილური ნიმუში, თსუ შრომები, 6—7, 1974, გვ. 127.

(132); ვირემდის ხელი არა სტაცეს, ვერა შეიტყო რა (116) [შდრ: მუნამდინ შეილი კარში არ გამოუტყვა, ვირე ვაჭარი არ წაიდა (118); მუნამდის სცა, ვირემდის სულობას მიღებოდა (132)]; ჰყვა კაცი ერთი აფსტყვა, რომე მისის პირით კარგი სიტყვა არ აღმოვიდას (32); მივიდა, სიდაც ტანი ებანა (119); ვინც მოუკლაობას ამბობს, ამას იტყვის (110); შერომელიც მნებავს, გამოვარჩევო (119).

5. ამრიგად, საბას იგავ-არაკებში მოქმედება სწრაფად და დინამიკურად ვითარდება, რასაც რამდენიმე ზემოაღნიშნული ფაქტორი განაპირობებს. მაგრამ შეიმჩნევა ტემპის შენელების ტენდენციაც, რასაც ერთგვარშემასმენლიან შერწყმულ ან თანწყობილ წინადადებაში და კავშირის სშირი გამოყენება, უკეთ, ყოველი შემასმენლის წინამავალ შემასმენელთან და კავშირით მიერთება უწყობს ხელს. წინადადების აგების ეს ხერხი ახალი არ არის. იგი დამახასიათებელია სასულიერო მწერლობის სტილისათვის. სულხან-საბა ორბელიანი მას თავის „სწავლანშიც“ მიმართავს⁵. ამ გზით მწერალი ანელებს თხრობის ტემპს და ერთგვარად საზეიმო განწყობილებას ქმნის. ამავე მიზნით იყენებს იგი და კავშირს „სიბრძნე სიცრუისას“ ვ. წ. „ჩარჩოს“ ენაშიც. მაგრამ და კავშირის ამგვარივე გამოყენება არც სასაუბრო მეტყველებისათვის არის უცხო. ამ შემთხვევაში ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს მოსაუბრეს გზადაგზა ახსენდება სათქმელი და უკვე თქმულს ახალი დეტალებით ავსებს. მაგრამ სულხან-საბას იგავ-არაკების ენაში და კავშირის სტილური ფუნქცია უფრო ეკისრება. აქ იგი თხრობის ტემპს ანელებს. მაგალითად:

შერწყმული წინადადება და კავშირით

შეუშვა აქიბი და გირეგან კარი დაკლიტა და საქმარზედ წაიდა (109); მოლაქ ღორის ქაშანზე დიდი ორმო ჩახხარა და ლელი წაბუტრა და წამოვიდა (73); ძე შენი დაკალ და მისი ღვიძლი ჭამე და მორჩებოი (89); შევიდა სახლად და ამოიღო სასანთლე და ანთო (99); ძველთავან ვისზე ერთი კლდე გაუხერგტია შიგ დიდს მოაშია და შეგნით კამარებით... ერთი დიდი რკინის კარი შეუბამს და ასეთი ტილისმა დაუცს (107).

თანწყობილი წინადადება და კავშირით

თურე მამის აგებულემა ჰქონდა და ძვირფასი წამალი არ იშენია და ამით ძორჩა და დედ-მამას მთელი მიჰგვარა (90); ზღვაში ნავსა ჩამსვა და გამომი-

⁵ მ. კობლაძე, სულხან-საბა ორბელიანის „სწავლანის“ სტილის ზოგიერთი საკითხი, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, 1972, № 1, გვ. 65.

სტუმრა და წამოველ (95); აწ მე მუნ ვიყავ და ამბავი მივიდა და მე კი თვალთ არ მინახავს (107); დღესა ერთსა მეფის ასული აბანოღ მივიღოდა და სარკმლით დაინახე და მას ვეტრფიალე (108).

6. „სიბრძნე სიცრუისას“ სინტაქსურ ქსოვილში ყურადღებას იპყრობს ერთი თავისებური უკავშირო კონსტრუქცია, რომელიც მხოლოდ პირთბითად შეიძლება ჩაითვალოს რთულ ქვეწყობილად. საქმე ისაა, რომ წინადადებაში, რომელსაც მთავრად მივიჩნევთ, არ არის წარმოდგენილი შემასმენელი, რომელთანაც უშუალოდ იქნებოდა დაკავშირებული დამოკიდებული წინადადება, ამ შემთხვევაში — დამატებითი⁶. მაგალითად:

„წამოვიღე დაღონებულმან: „გამომადგება-მეთქი“ (98). სალიტერატურო ენის ნორმატიულობასა და მოწესრიგებულობას თუ გავითვალისწინებთ, მთავრად გაგებულ წინადადებას აკლია შემასმენელი, რომლისთვისაც „გამომადგება-მეთქი“ დამატებითი დამოკიდებული წინადადების მნიშვნელობას შეიძენდა. ეს შემასმენელი აქ შეიძლება ყოფილიყო, მაგალითად, „ვიფიქრე“. მაშინ კონსტრუქცია ასეთ სახეს მიიღებდა:

წამოვიღე დაღონებულმან, ვიფიქრე: „გამომადგება-მეთქი“. გამოტოვებული ზმნა-შემასმენელი, როგორც წესი, ან „მეტყველება-წრისაა“ (ეთქვი, ვუთხარი...), ანდა — „ცნობიერება-წრისა“ (ვიფიქრე, მივიჩნიე...). ქვეწყობის ასეთი თავისებური სახე იგავ-არაკებში საკმაოდ სშორია. მას სასაუბრო მეტყველების სურნელი შემოაქვს თხრობაში და, ამდენად, ძალზე ფასეულია. იხ. სხვა ნიმუშები:

ყოველმან ყსაბმან ნახევარი მარჩილო აძლიევს: ეგ თხა მე მომიცილო! (42); ცოლმან დამიშალა: ნუ იწვევო! (98); მე ბევრი მიზეზი დავიღვე: ვიდრე მარნის კლტეს არ მომცემ, არ იქნება-მეთქი (97); კლდე დამანახე: მას კლდეს მიაყრდენ და კარი გაუღებო! (97); ქორი წაეტანა: ამასაც დავიტყურო (148); ერთი ძაღლი და ერთი მამალი დამშობილდნ: სოდელი ავაშენოთო (28); გასცა ყოველი თვისი მონაგები და პური იყიდა: მომავალსა წელსა უკეთუ დამცირდეს, ერთსა სამ-ოთხად გაეყიდიო (14); პირველადვე პური და ბრინჯი მოიპარა: არამც ცოტა მერგოსო (15); ცოლმან ზუზუთი ორი მჭადი მოიღო და მოსცა: საჭმელი ვინ მომცა, შუაღამეო! (101); ღვინის პატრონი ეშუღლებოდა: სულ რატომ შემასვიო (104); მე ერთი ჯორი მომცა, სამოსელი შემმოსა, ნუზლი მომცა, ინდოეთაჰდინ მიმიყვანა:

⁶ რთული წინადადების ეს ტიპი შემზნეული და აღწერილი აქვს თ. ინჯი ას. იხ. მისი „კონსტანტინე გამსახურდიას „დიდოსტატის მარჯვენას“ ენა და სტილი, საკანდიდატო დისერტაცია, 1974, გვ. 153.

„არაინ გაწყინოსო“ (106); სამკალდ აწვეს და არ წაიდა: სამუშაო შინ მიცხო, გარ რად ვიბუშაო (112); შეუტყო მელმან, გაეცა და თავსა აბრალო: დავაგვე, შოვარჩინეო (114); სხვა მათ კაცთ მსცა: მე ეს მეყოფაო (117).

იგავ-არაკების სტილისათვის დამახასიათებელია უკავშირობითული ქვეწყობილი წინადადების კიდევ ერთი ტიპი, რომელშიც დამოკიდებული მთავარში დაუიქსირებული აზრის მიზეზს, მიზანს ან შედეგს გამოხატავს, ან კიდევ ავსებს, ხსნის და განმარტავს მთავარ წინადადებაში გამოთქმულ აზრს⁷. აქაც შემოადინებული სემანტიკის მქონე ზმნების ელიფსისი ივარაუდება, მაგალითად:

მერმე შტოებს დამამტრევენ, ზოგს დასწვენ, ზოგს კოლოფებად აკეთებენ: ჭა კარგი ხეაო (113); ზამთარ-ზაფხულ სულ კაცთათვის ვმუშაობ, დამაწვენენ, დამკვლენ: რაო და, სტუმარი მოგვივიდო (114); მერმე მან კაცმან ის შელა აღარ დინდო და შუბის შეეცმა პოინდომა: კარგა რამ ბეწვი აქესო (114); მასვე ღამეს წაივლდენ: ხვალ ჩვენმან ძმამ არ დაგვასწროსო (127).

ჩვენი შეხედულებით, ასეთი ელიპტიკური კონსტრუქციების რთულ ქვეწყობილ წინადადებად ჩათვლა არ იქნებოდა გამართლებული. მიზეზი ერთია: მთავრად და დამოკიდებულად მიჩნეულ წინადადებათა შორის არ არის სინტაქსური კავშირი, არ არსებობს ქვეწყობის ნიშნები და არც მათი აღდგენა ხერხდება. კავშირი მათ შორის მხოლოდ აზრობრივია, რაც არ არის სინტაქსური კატეგორია. ჩვენი აზრით, ამ კონსტრუქციების სახით საქმე უნდა გვქონდეს სხვათა სიტყვასთან. ეს არის პირდაპირი ნათქვამი მოსაუბრეს ფორმულის გარეშე.

7. მეტყველების ეკონომია „სიბრძნე სიცრუისას“ სტილის დამახასიათებელი ნიშანია. ეს განსაკუთრებით ეხება იგავ-არაკებს, რომელთა უმრავლესობა ეკონომიური სტილით არის შესრულებული. ეკონომიურობა ვლინდება წინადადების წევრებით წინადადების მინიმალურ დატვირთვასა და დამოკიდებულ წინადადებათაგან თხრობის განტვირთვაში. ამ თვალსაზრისით საყურადღებოდ გვეჩვენება:

ა) დროის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადების შემცველი რთული ქვეწყობილი წინადადების ნაცვლად მარტივი წინადადების, კერძოდ, მასდარული კონსტრუქციის გამოყენება. შეინიშნება ორი შემთხვევა:

⁷ ა. შანიძე, ლ. კვაჭაძე, ქართული ენის გრამატიკა, ნაწილი II, სინტაქსი, VII-VIII კლასების სახელმძღვანელო, 1982, გვ. 113-114.

თუ მთავარსა და დამოკიდებულში მოქმედება ერთდროულია, დამოკიდებული წინადადება ნანათესაობითარ მიცემითსა და უთან-
დებულო მიცემითში მდგარი თანა, ზედა/-ზე ან შინა/-ში
თანდებულებანი მასდართით იცვლება. სწორედ ასეთი მასდარული
კონსტრუქცია არის საკმაოდ ხშირი იგავ-არაკებში:

ღმერთმან ქათმის ყვილი გათენებისას ბრძანაო (26); გასრულე ბა-
სა წლისასა მრავალი ქონება ხელა (15); დასრულე ბასა ლოცვისასა წარვილა
ესეცა (22); ვან წმენდასა ჩემსა თანა შემიცთა ხელი (37); თხოვნასა-
ეცე თანა მოკვდა (39); სელასა შინა მეკობრენი შეხედენ (15); ბასრელს
მედეს სავშლის ქამასა შინა ყიას ძვალი დაეხირა (88); შეცილებასა
ზედა გაელეცა კაცსა მას (12).

ძველქართული თანდებულები ანელებს ამ კონსტრუქციების
ხალხურობის აღქმას. შთაბეჭდილება სხვაგვარია, როცა მათ -ზე
და -ში თანდებულები ცვლის. მაგალითად:

ბაღდადის ბალიჟამ ინადირა და ცხენის ჭენებაში დიდებულთა მოსცილ-
და (33); ...თვარა რა ჩვენს მზერაში თქვა ეს ამბავიო (127); რბენაში
ცხენი დამიუარდა (37); თურე მითეგებაში ქუდის სადსუწი ვერ მოუუფონე
(96); გაგდებაში თავი მომეწყვეტნა (96); ამ გულისთქმაში შემა-
აუდეა (125); შეცილებაზე წავიდენ ყადთან კითხვად (43); წლის გასრულ-
ებაზე წამოვიდა თვისსა თემსა (119).

იხ. წინადადება, სადაც მასდარული კონსტრუქცია და დროის
გარემოებითი დამოკიდებული ერთ წინადადებაშია მოქცეული:

ამოტანაში ზენეშოდის და, რა დააგორის ლოდი, იცინოდის
(98).

იგავ-არაკებში იშვიათად გვხვდება -მდე/-მდის თანდებულო-
ანი მასდარული კონსტრუქციაც. იგი ცვლის რთულ ქვეწყობილ
წინადადებას, სადაც დროის გარემოებითი დამოკიდებული უწინა-
რესობას გამოსატავს:

ვეოდენსა მოგემ, დასასრულამდე გეყოს (97); გათენებამდის
ძილი არ მომსელიო (126); ვირე ლოცვის დასრულებამდე ნუ წახვალ
(21).

უკანასკნელ შემთხვევაში შენარჩუნებულია ვირე კავშირი,
თუმცა იგი აშკარად შედმეცია.

დროის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადების მონაცვლეა
მიმდევობური კონსტრუქციაც. მაგალითად:

მიმავალმან... ნახა (13); მიმავალსა ესმარეკა (22).

მწერალი საკმაოდ ხშირად მიმართავს ვითარებით ბრუნვაში მდგარი მასდარის შემცველ კონსტრუქციას, რომელიც მიზნის გარემოებითი დამოკიდებულის მონაცვლეა. მასდარული კონსტრუქციის ეს სახე ძველი ქართულიდან არის ცნობილი. ცხადია, სულხან-საბას იგავ-არაკების ენაში ასეთი მასდარი ბირმომართ დამატებას ვეღარ შეიწყობს, მაგრამ დაქვემდებარებულ წინადადებათაგან ტექსტის განტვირთვას კი ხელს უწყობს. მაგალითად:

თელნი გამოიღო განსყიდვად (15); მე შევსძახე გაგდეზად (36); თუჲ მეფე იყო, კაციმთა გეგეზუნა პოვნად (41); შეცილებზე წაიღენ ვადთან კითხვად (43); შევიდა მარანსა თვისსა ნახვად ღვინისა (70); მამჩემი მოქა ქებნად (97); წარვიდა მის კაცისა ნახვად (8); ...მეხრბლეთ მისკასიკვდილად (9); გავიდა მეფე და ყოველი ვრი ჭვრეტად მისა (19).

დასახელებული მასდარული კონსტრუქციის სინთონიმური ოდენობაა -თვის თანდებულებიანი საწყისის შემცველი მარტივი წინადადება. მაგალითად:

მას კაცსა ვეღერა მისი სალაროს ჩვენებისათვის (33); შენ უწყვი, ჩემისა სიგლახაკისათვის ექმენ ქუე (69); იცოდა, რომ სიციოცლისათვის მოიგონა ენათა ცოდნა (31); ახლა უბრალობისათვის ქურჭლის დაშხამაც აცნობა (127).

იგავ-არაკებში ავტორი ფართოდ უღებს კარს მიზნის გარემოებითი დამოკიდებული წინადადების მონაცვლე მიმღებურ კონსტრუქციასაც, რომელიც თანამედროვე ქართულში ფართოდაა გავრცელებული. მით უფრო ფასეულია იგავ-არაკებში მისი ხშირი გამოყენება. მაგალითად:

ჩემსა დასაწყევად სხვათა ხარი, ანუ მუშა არა დამწერეს (18); წაიღა მთაში გასასუქებლად (137); ზოსკა აქიზსა დასაკლავად (89); მე კიდევ წამლის მოსატანად მივალო (44); მას სახლს სვეტნი გამოუყარნა თვის დასაქცევად (105); ვაზირმან პრავალი ხელარგოსანი კაცი შეყარა ხელის საძებრად (108); ყაზან-შაჰის სპასალარი თემის ასაწერად იარებოდა (140); თავისი გამწარდელი კატა შესაქმევად მოინდომა (135)...

გ) „სიბრძნე სიცრუისაში“, კერძოდ, იგავ-არაკებში სდება სინტაქსური ქსოვილის განსაზღვრებით დამოკიდებულ წინადადებათაგან განტვირთვაც. მათი მონაცვლეა განკერძოებული მიმღებური კონსტრუქცია, რომელსაც საბა საკმაოდ ხშირად მიმართავს. მაგალითად:

ერთი დიდი ფილოსოფოსი იყო, ყოველითა სიბრძნით შემკული (80); ერთი სხვა კარგი მხატვარი იყო, ხელოვნების მწვემებელი (84);

ნახა შეიღო აქლემი, აბრეშუშით დატვირთული... (56); ნახა ვინმე თათარმან გზირი, ხეზედ კიდებულნი (47); ერთგნით ცხედარი ეგო, ერთგნით ტაბლა, ყოველის სანთვაგით სავსე (94); ნახეს კაცთა კაცი იგი, დამე პატრონის ბედელსა მავალი (15); ვნახე, მონა ჩემი, მასთან მჯდომი, ემღეროდა (37).

გვაქვს პარალელური კონსტრუქციებიც ერთ წინადადებაში:

თუცა პირველი, დამამკლობელი, დაუტეოს და, რომელმან გაასუქა, მას გაყვეს, ორგულ არს (11).

განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადების მონაცვლეა წინადადებაში მოქცეული, ე. ი. განუკერძოებელი, მიმღობური კონსტრუქციაც, რომელიც საკმაოდ ფართოდ გამოიყენება იგავ-არაკებში. მაგალითები:

მივიდა კაცი იგი მომპარავი (49); რა სხვით დეჰინათ, იგი მომპარავი ფერხს მოეხვია (57); მის აქლემების მამებარი კაცი შემოეყარა (56); თქვა მან მრავლის მქონებელმან მდიდარმან (73); რა ეს ესმა გარემდგომსა მას ინდოსა (77); მეფე ვინმე იყო დიდებული, მოღბინე, უჭვი და ყოველთა ურჩთა მისთა შემადრწუნებელი (35); დღესა ერთსა მოლა ნახეს სხვისა დიაცისა თანამწოლი (24); ერთმან მათგანმა იცნა პატრონი მისთ ქვეგაელოლი (9).

მიმღობური კონსტრუქციით ქვემდებარულ და დამატებით დამოკიდებულ წინადადებათაგან ტექსტის განტვირთვაც ხდება. მაგალითად:

მნახავს მღვარი წყალი ევონებოდა (85); მწყემსი მივიდა, განწყესებული მისცა (47); მან ყოველივე ყოფილი მოახსენა (34); ყოველი ყოფილი შეიტყუეს (43); შვილს მართებული ასწავლა (50); მან ყოველივე სათხოვარი მისცა (13); ესე ყოველი გარდასავალი თვისი უამბო (15); ყოველივე ნახული აქმეინა (22); კაცი იგი ნახა და დამბარებულნი უამბო (133).

საინტერესო ჩანს დამატებითი დამოკიდებული წინადადების მონაცვლედ მასდარული კონსტრუქციის გამოყენებაც, რაც დამახასიათებელია „სიბრძნე სიცრუისას“ შემადგენელი იგავ-არაკების სტილისათვის. მაგალითად:

ბრძანა მეფემან კაცისა მის ჩამოშეება და პატიმრად შენახვა (109); ორისავ დახოცვა არჩიევს (110); ვნებათ მეორეს დღეს ყადის მბობა და დახოცა მათი (150); ჩანთქმა ევონა (105); მერმე მან კაცმან შუბის შეცემა მოინდომა (114); ახლა უბრალობისათვის ჭურჭლის დაშხამვაც აღნობა (127); მათ ძმათა მის წახედნა მოინდომეს (127); რა ცოლმან თქმა

უთხრა... (132); ვინც მოუკლავს ამბოხს, ამას იტყვის (110); უშლიდა ვაზირი, არათქმასა ეტყოდა (29); ბრძანა ხალიფამ წასკლა მწერლისა და აღწერა (34); ენება ხილვა ჩემი და შეგონება (38); ჩემი წერაქვის დაჯერებას ვედადე (39); შე შეგონა სხვის სყიდვა და მსგავსება (39); ეუთხარ მსგავსება ნიაი (39); ეუღებოდა პრავლის მიცემასა (44); ამცნო შენახვა და შეილის არათქმა (50); მოახსენა... უცხოთა და შეენიერსა ადგილსა ნახვა მამისა მისისა, დათხოვა ვაზირისა და ეგრეთვე გამოუგება (18).

მასდარი საკმაოდ ხშირად აბსტრაქტული სახელით იცვლება. მაგალითად:

რა უბრალობა შეიტყო, სწორ თაგისა ჰყო (22); სენა აქლემის პატრონობა (63); ჰკითხა ვინაობა და ვითარობა (69); ვაზირი სიტყვას შეეცილა, თაგისი დიალობა და ყრმის შობა უამბო (110); შენ ამაზე უშვილობა გითხრა (118); ყადმაც თხოობა ბრძანა (43); მის კაცის სიბრიყვე შეგონა (137); რა შეიგნა მისი უვილობა, ყელს მოეხვია (141); იქ რომ შენ პატრონობა თქვა და შე ყმობა, არამც სირცხვილი იყოსო... თუ შენ დამიჯერებ, შენ ჩემი ყმობა თქვი და შე შენს პატრონობას ეტყვიო (142); ჰკითხა სადაურობა და ვინაობა (8); დაიფიქვით სიმძლე და ზურგის სიმძლე მათი (54).

სხვათა შორის, მწერალი საწყისებს (resp. აბსტრაქტულ სახელებს) ძალიან ხშირად იყენებს ჩამოთვლისას, როცა საჭირო ხდება მოქმედების ან თვისებების მრავალფეროვნების წარმოჩენა. მაგალითად:

მა ყოველივე მოახსენეს: მეფობისა ქება, დამე სიარული და ლამპრის უკან მიყოლა (147); მან ყველა უამბო: სახე მისი, ოთხფერობა, ყურდილობა და ხმამაღლიობა (62); ყვევილთა ფშვანი, ხილთა ფხვრანი, მფრინველთა ხმანი, ლეინთა სმანი შეიწყობოდეს (35).

უეჭველია ასეთი კონსტრუქციების სტილური ღირებულება. ისინი ლაკონიური, ამასთან, გამომსახველი და ზატოვანია. თანაც, მათი მეშვეობით თხრობის ტემპი ჩქარდება, მოკლედ ითქმის ის, რასაც რამდენიმე წინადადება დასჭირდებოდა. ასე რომ, ამგვარად აგებული წინადადება აზრობრივად ტევადია და არც სიმსუბუქე აკლია. მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ სიმსუბუქეს, რაც სულხან-საბა ორბელიანის იგავ-არაკების სტილისათვის არის დამახასიათებელი, სახელშეწყობი მაინც უშლიან ხელს. ისინი აშკარად ამძიმებენ თხრობას, როცა საბა მათ ხელოვნურად აწარმოებს. მაგალითად:

ექვსთა ვაზირთა ფუცეს ესმენლობისათვის მსგავსისა მისისა (8); მან ფიცი სთხოვა მოუკვლელობისათვის (8); ევეღრა მცველთა მათ

მთუკლველობისათვის (9); ევედრებოდა უცნობობისათვის (8); მათ ვაჟართა დიდი უთხრეს მათგან მიცემულლობისათვის (16); შევიყუებნეღეთისა ბირსა მსახლობელი კაცი (97).

სამაგიეროდ, მიმღობური და მასდარული კონსტრუქციები დაქვემდებარებულ წინადადებათაგან განტვირთავენ სინტაქსურ ქსოვილს და სწორედ ამით არიან ფასეული. ამასთან, მათი არსებობა რთული კონსტრუქციების პარალელურად, რასაც, ცხადია, ვერავენ აარიდებს თავს, თხრობის სტილურ და ენის სინტაქსურ შესაძლებლობათა მრავალფეროვნებაზე მეტყველებს, რომ არაფერი ვთქვათ თავად სულხან-საბა ორბელიანის ვირტუოზულობაზე სინტაქსური თუ სტილური შემოქმედების სფეროში.

ე) როგორც ითქვა, სულხან-საბა ორბელიანის იგავ-არაკების უმრავლესობის სინტაქსი მარტივია. სადაც კი შესაძლებელია (ცხადია, სათქმელის შესაბამისად, რადგანაც საბას სტილის გამახვილებული გრძნობა აქვს), იგი მარტივ კონსტრუქციებს მიმართავს. ამ თვალსაზრისით საყურადღებოდ გვეჩვენება ერთგვარშემასმენლიან შერწყმულ წინადადებათა მთელი წყება:

თურე ერთი ცუდი წიგნი ეპოესა და უბეთა შიგან ეპურა (56); იყო ერთი უცხო მუშა კაცი სოფელსა ერისა და ქონებისა მისისა რიცხვი არ იცოდა (133); ერთი საბრალო კაცი იყო, ერთი ანწხლი ცოლი ჰყვა (56); ერთი გლახაკი კაცი იყო, ერთი მჴლე ვირი ჰყვანდა (137); მეფე ვინმე იყო დიდებული, ოცდაათი ვაჟი ჰყვა (45).

ყველა ეს წინადადება შეიძლება განსაზღვრებითი დამოკიდებულის შემცველ რთულ კონსტრუქციად მოგვევლინოს რომელ წევრ-კავშირის ჩართვით. მაგალითად:

თურე ერთი ცუდი წიგნი ეპოენა, რომელი უბეთა შიგან ეპურა; იყო ერთი უცხო მუშა კაცი სოფელსა ერისა, რომელმან ქონებისა მისისა რიცხვი არ იცოდა და ა. შ.

როგორც ვხედავთ, სულხან-საბა ორბელიანი ამ შემთხვევაშიც თხრობის მარტივ გზას ირჩევს. სწორედ ეს არის მისთვის ორგანული, თუმცა თხზულების სინტაქსური ქსოვილის სტატისტიკური ანალიზი რთულ კონსტრუქციათა, კერძოდ, დაქვემდებარებულ წინადადებათა სიმრავლეს ადასტურებს⁸.

როგორც დავინახეთ, „სიბრძნე სიცრუისაში“ შემავალი იგავ-არაკების სტილი თავისებურებათა მთელი წყებით ხასიათდება, მაგ-

⁸ იხ. დ. გეწაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 126.

რამ მათი დამოუკიდებელ სტილურ ოდენობად მიჩნევა და ამის გამო თხზულებიდან გამოყოფა შეუძლებელია. შესების წერტილები ე. წ. „ჩარჩოს“ სტილთან, რა თქმა უნდა, არის და, საერთოდ, „სიბრძნე სიცრუისას“ ცალკეული მონაკვეთების სტილისტიკური ანალიზი, ამა თუ იმ სტილური ხერხის დასასიათება არ შეიძლება დავაცილოთ საბას გენიალურ ქმნილებას, როგორც ერთ მთლიანს. „სიბრძნე სიცრუისას“ განუმეორებლობა, მის შინაარსობრივ მხარეს რომ არ შევეხოთ, სინტაქსურად რთული და მარტივი პასაჟების, ზოგჯერ დინჯი, ზოგჯერ კი სხარტი მონოლოგებისა და დიალოგების, საზეიმო, მაღალფარდოვანი, უხვსიტყვიანი, ბუნებით ექსპრესიული კონსტრუქციებისა და ლაბილარული, უპრეტენზიო თხრობისა თუ საუბრის მონაცვლეობაშია.